

DE DEENSCH EVELDOVERSTE

HENDRIK RUSE,

EEN GEBOREN DRENTHENAAR.

DOOR

Mr. J. DE WAL.

Sedert eenige jaren hebben het leven, de wapenfeiten en de geschriften van den beroemden HENDRIK RUSE, Vrijheer van Rusenstein, Erfheer van Sauwert, Abiery en Ustrup-Luitenant-Generaal van den Koning van Denemarken en Noorwegen, die zich in de krijgsvrvededigingkunde een welverdienden naam heeft verworven, de bijzondere aandacht der Nederlandsche geschiedvorschers, tot zich getrokken.

Het was vooral de Archivarius DE JONGE, die voor eenigen tijd, op aanzoek van den Baron DE SELBY, onlangs buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister des Konings van Denemarken bij het Nederlandsche hof, "ijverige nasporin"

gen aangaande den uitstekenden man in het werk stelde, wiens nakomelingen thans nog te *Kopenhagen* woonachtig zijn.

De vruchten van zijn naauwgezet onderzoek deelde hij mede in eene voorlezing, den 30 Maart 1843, in de vergadering der tweede klasse van het Instituut gehouden, en opgenomen in het tijdschrift dier instelling, 1e deel, bl. 75—91. Later heeft dezelfde geleerde nog eenige nadere bijzonderheden omtrent dezen Veldheer opgespoord en openbaar gemaakt, in zijn „Nog iets over HENDRIK RUSE,” dat in genoemd tijdschrift, jaargang 1845, bl. 142—162 geplaatst is.

Het kon niet missen of deze mededeelingen moesten de aandacht en belangstelling van ieder, dien Nederlands roem in wetenschappen en kriegsbeleid ter harte gaat, in hooge mate opwekken. Zoo heeft dan ook de Heer JERONIMO DE VRIES, in de Vergadering der derde (tweede?) klasse van het Instituut, van 15 Januarij 1846, eene mededeeling gedaan van eenige merkwaardige bijzonderheden, die door SCHELTEMA, uit officiële ter Charterkamer te *Amsterdam* aanwezige stukken, waren opgedolven. Het komt mij voor dat wij, na al deze schriften betrekkelijk het krijgsmansleven en de vestingbouwkundige verdiensten van onzen

RUSE, dienaangaande tamelijk wel onderrigt zijn, en het lijdt geen twijfel, dat in vervolg van tijd, uit Deensche bronnen, nog veel zal worden geput, dat tot volkomene waardering des hooggevierden mans kan leiden.

Of evenwel de afkomst, geboorte en vroegste geschiedenis van RUSE, in de aangevoerde stukken, wel voldoende zijn opgehelderd, en of hetgeen men daaromtrent bijbragt, wel genoegzaam door onomstootelijke bewijzen gestaafd zij, hieraan zij het mij vergund vooralsnog te twijfelen. Men heeft RUSE voorgesteld als een man, op wiens geboorte de Provincie Groningen zich mag verhoovaardigen: het komt mij voor, dat hij onder de beroemde mannen, die in Drenthe het levenslicht aanschouwden, moet geteld worden.

„HENDRIK RUSE,” (zegt de Heer DE JONGE) „werd geboren in het jaar 1624, naar men meent te *Sauwerd* of *Sawerd*, een dorp, hetwelk op een paar uren afstands ten noorden van de Stad *Groningen* is gelegen. Volgens eene bij de bewoners van dat dorp bestaande overlevering, zou hij de zoon geweest zijn van een schoolmeester te *Sauwerd*; doch daar zijne moeder, FEMINA VAN KATWIJK genaamd, tot een aanzienlijk geslacht schijnt behoord te hebben, verdient deze overlevering misschien weinig geloof. Naar diezelfde overlevering, zou hij buitengewoon groot van gestalte ge-

weest zijn, en van daar den bijnaam van Reuse of Ruse verkregen hebben. Hoe dit zij: zijne opvoeding schijnt niet verwaarloosd geweest te zijn; zeker is het, dat hij zich onderscheidene talen, met name het Latijn, eigen maakte."

Men ziet, al deze opgaven berusten op overlevering: geen enkel bericht van eenen tijdgenoot is daarbij aangevoerd: geen gedenkteeken der oudheid bevestigt ze: alleen vermeldt de schrijver dat des Veldheers moeder op eene plaat welke op de kist gehecht was, waarin haar gebeente besloten lag, en die in 1794 te *Sauwert* ontdekt werd, genoemd wordt: *De zalige E. W. FEMINA van Katwijk, uit de Geslagte der Bestens, gewessen moeder van Henrik, Baron Ruse.*

Wij willen, vooral met behulp van eene, in 1679 door den Hoogleeraar BÜCKELMANN (*) te Leijden uitgesproken redevoering, trachten aan te toonen:

1° dat HENDRIK RUSE, niet te *Sauwert* maar te *Ruinen* geboren werd;

(*) JOHANNIS FREDERICI BÜCKELMANNI, J.C. Oratio in obitum Viri Clarissimi, ALBERTI RUSH, J. U. D. et in Academ. Lugd. Bat. Antecessoris, dicta in Auditorio Theol. a. d. VII Martii MDCLXXIX. Lugd. Bat., ex officini Felicis Lopez. 1679. 32 pp. in 4to.

2° dat hij niet de zoon geweest is van een schoolmeester;

3° dat zijne moeder niet FEMINA VAN KATWIJK genaamd was.

In de 16e eeuw leefde in Frankrijk (in welke Provincie is mij onbekend) een adelijk geslacht, met name RUSE. Ik vermoed dat het Lotharingen geweest zij, waar dit geslacht sinds lang gevestigd was, Lotharingen, het erfland der GUISES, waar, gelijk KOENEN zegt, de hervorming naauwlijks post kon vatten: of Bourgondie, waar de nieuwe leer, door de meeste aanzienlijken van den lande, heftig werd bestreden.

De RUSES waren de leerstellingen van CALVLJN toegedaan. Zij besloten om der godsdienstwille, vaderland en stamgoederen vaarwel te zeggen, en een ander erf te zoeken, waar zij vrijelijk den Heer naar hunne overtuiging konden dienen. Zij namen de wijk naar Nederland, dat juist begonnen was den krachtigen strijd voor vrijheid en geweten, tegen de Spaansche dwingelandij te wagen. Zij zetteden zich aanvankelijk te *Heeze*, in Noord-Brabant, neder. Maar ALBA's schrikbewind liet hen daar geene veilige schuilplaats vinden, en BERNARD RUSE begaf zich naar het Bentheimsche, om daar, met terzijdestelling zijner adelijke afkomst,

als eenvoudig prediker der hervorming, volgelingen voor de gezuiverde Evangelieleer te winnen. Zegen van boven daalde op zijnen arbeid, en de predikant van Gildehaus won den Graaf van Bentheim en de meeste ingezetenen van het kleine gewest voor de beginselen der hervorming. Hij trad met een meisje uit het daar woonachtig geslacht van SNEL in den echt, uit welk huwelijk HENDRIK RUSE, de Grootvader van onzen Veldheer en naar wien deze genoemd is, geboren werd. Ook hij werd voor de studie der Godgeleerdheid opgeleid, was in deugd en vastheid van karakter zijnen waardigen vader gelijk, en betrad als leeraar den kansel te *Veldhuisen*, een in de nabuurschap van Bentheim gelegen dorp. Hij verbond zich in het huwelijk met ZWAANTJE STUERMAN, de dochter van JOHANNES STUERMAN, advokaat-fisikaal te *Bentheim*, die hem, in 1591, met de geboorte van eenen zoon verblijdde. Ook deze, naar moeders vader, JOHANNES genoemd, besloot zich aan de beoefening van letteren en godgeleerdheid te wijden, en werd in 1614 tot Predikant te *Emmen*, in Drenthe, beroepen.

Ik moet hier al aanstonds op twee dwalingen opmerkzaam maken, waarin de, anders zoo naauwkeurige schrijvers van het *Drenthe in vlugtige en losse omtrekken ge-*

schetst (*), zijn vervallen, dat namelijk JOHANNES RUSE van Assen naar Emmen zoude zijn beroepen, en op laatstgemelde plaats, tot 1619 zoude zijn gebleven. Immers heeft hij te Assen niet vóór, maar na zijne Evangeliebediening te Emmen het predikambt waargenomen, en is hij daar den 3 April 1616, in dienst getreden (†). Reeds vóór zijn vertrek naar Emmen, huwde hij eene Jonkvrouw uit een aanzienlijk Overijsselsch geslacht, EUPHEMIA, de dochter van ALBERT VAN KETWICH, en MACHTELD BESTEN. Hoe ijverig ook in de waarneming van zijne herderlijke bediening, hij kon het zelfgevoel en de onwrikbaarheid van beginselen niet verloochenen, die zijne voorouders hadden gekenmerkt, en op hem doelde BÖCKELMAN als hij zeide: Coalescebat jam in Rusiano nomine magis magisque et sacerdotii et equestris ordinis dignitas. In het merkwaardig jaar 1618, ontstond tegen hem de verdenking van Arminianisme, en men liet, ten zijnen aanzien, de kerkelijke censuur uitoefenen. Eene zuivering van die aanklagt voor de Synode werd door vrijspraak gevolgd (§).

(*) II, 12.

(†) PAREAU, de oude kerk te Assen, bl. 247.

(§) Zie Drentsch Mozaïk, bl. 34.

Maar weldra rezen nieuwe bezwaren tegen hem op: zijne bediening werd hem opgezegd door Drost en Gedeputeerden van Drenthe, en Ridderschap en Eigenerfden begrepen op den landdag van 12 Febrnarij 1622, die opzegging te moeten bekrachtigen (*).

Vreemd evenwel mag het schijnen, dat de Landsregering, bij hetzelfde officiële stuk, RUSIUS aanbeval, voor de toen vacante betrekking van Predikant te *Havelte*. Mogt ook (ik zeg het gaarne den Heer PAREAU na) eenige achterdocht omtrent de leer van RUSIUS overgebleven of van nieuws opgerezen zijn, en die tot de demissie veel medegewerkt hebben, eene andere reden, buiten hem, werd als hoofdoorzaak daarvan opgegeven, en het blijkt tevens, dat het oordeel over hem blijft als een bekwamen prediker; dat dit bevestigd wordt door officiële toezegging van aanbeveling; en dat alzoo in allen gevalle hierbij geenszins die onverdraagzame veroordeeling en verstooting uitkomt, die elders, helaas, den geest der liefde toenmaals zoozeer bedroefde.

Van eene beroeping naar *Havelte* kwam niets tot stand,

(*) Zie de letterlijke mededeeling van die resolutie bij PAREAU r bl. 156.

maar in 1623 werd hij tot predikant te *Ruinen* verkozen, waar hij in 1655 overleed.

Een bewijs van de hoogachting en algemeene welwillendheid die hij genoot, is nog daarin te vinden dat hem, door den landdag van 17 Februarij 1623, de helft zijner jaarwedde werd toegekend, gedurende den tijd dat hij van de kerkelijke bediening was uitgesloten.

Van het huwelijk en de kinderen van dezen JOHANNES RUSIUS maken noch PAREAU, noch de Podagristen gewag. Maar hier komen mij de mededeelingen van BÖCKELMAN te stede, die volmaakt sluiten op de reeds vermelde opgaven, aangaande 's mans verschillende standplaatsen.

Zeven kinderen werden uit dien echt geboren: de oudste ALBERT, den 14 November 1614, te *Emmen*, die later gedurende vele jaren met grooten lof het Hoogleeraarsambt in de Regtgeleerdheid te *Amsterdam* en te *Leijden* bekleedde; de tweede BERNARD, den 15 September 1616 te *Assen*, de derde JOHANNES, den 6 Augustus 1618 ter zelfder plaats, die waarschijnlijk kort daarna overleed; de vierde insgelijks JOHANNES genaamd, den 2 Maart 1620, in dezelfde stad. De drie overigen kwamen te *Ruinen* ter wereld: ELIZABETH den 3 Maart 1622; HENDRIK den 9 April 1624 en MACHTELD den 6 Maart 1630.

Deze, zegt BÖCKELMANN, hebben de glorie en den voorvaderlijken adel door hunne voortreffelijke hoedanigheden, niet alleen voorbeeldig gehandhaafd, maar ook grootelijks verhoogd. En zij hebben den roem van degen en tabbaard, als gold het de scheiding van het ouderlijk erfdeel, zóó verdeeld, dat allen, die nog in leven zijn, eene eervolle plaats bekleeden, hoewel onze ALBERTUS voor zich bij uitnemendheid den lof des tabbaards, HENDRIK voor zich dien des degens heeft doen gelden; terwijl beiden zoo zeer tot het toppunt in beiderlei dienst geklommen zijn, dat geen hunner iets meer, hetzij van zijne geestkracht, hetzij van de fortuin, zou hebben kunnen hopen of verlangen. (*)

Over genoemden ALBERT RUSE, den eenigen [Drenthenaar], die ooit een leerstoel in de regtsgeleerdheid aan eenige Hoogeschool heeft beklommen, hoop ik bij eene volgende gelegenheid uit onuitgegeven bescheiden eenige bijzonderheden mede te deelen: hij werd, gelijk wij zagen, door BÖCKELMANN met eene lijkrede vereerd.

Maar hooger lof en grootere eere dan de] regtsgeleerde, dien SALMASIUS, HEINSIUS, VINNIUS en GOLIUS met toe-

---

(*) BÖCKELMANN, t. a. p. bl. 9.

juiching begroetten, viel zijnen tien jaren jongeren broeder HENDRIK te beurt: quem, gelijk BÖCKELMANN zegt, fortuna immensis non tantum locupletavit opibus et variorum territoriorum, Rusesteinii, Heerbatii, Abiergii et Ustropii Dominum fecit et Baronem, sed et ei inter Regii exercitus Danici Duces primos locum, summamque potestatem in omnes et omnia, quae ad machinas bellicas et rem tormentariam spectant, attribuit. Quae certe sors dignitasque permagna et avitam nobilitatem longe praerecta, sed tamen minime supra meritum fuit viri illius fortissimi, qui rara felicitate et exemplo omnes veteres novesque bellandi artes non tantum curiosius perdidicit, verum etiam maximis plurimisque in bellis gloriose exercuit, experimentis comprobavit, et praeclaris scriptis ad posteritatem transmisit (*).

Nog één punt komt mij hier merkwaardig voor. HENDRIK RUSE overleed, volgens MÖLLERUS, 20 Februarij 1679, volgens andere bij DE JONGE naauwkeurig vermelde berigten, den 4 Maart van dat jaar. Deze laatste opgave komt mij de ware voor: want BÖCKELMANN hield den 7 Maart daaraanvolgende in het Auditorium der Leijdsche

---

(*) BÖCKELMANN, t. a. p. bl. 9, 10.

Hoogeschool zijne lijkrede op den in het laatst des vorigen jaars overledenen Hoogleeraar, en zou toen, had hij reeds tijding van den dood des beroemden Veldheers gehad, ook deze gebeurtenis niet verzwegen hebben. Maar wat den 4 Maart te *Sawwert* voorviel, was destijds den 7 dier maand te *Leijden* nog niet bekend.

Het vorenstaande zal voldoende zijn ten betooge:

1o dat RUSE niet te *Sawwert*, maar te *Ruinen* is geboren. Doch hij, die te *Groningen* (*) bijzonder bekend was, en wien de Staten van Stad en Lande de versterking der forten in 1672 opdroegen (†), kocht daar waarschijnlijk in lateren tijd de heerlijkheid *Sawwert* en het slot, dat de plaats der vroegere als zoo sterk bekende vesting *Onsta* had ingenomen. Hier eindigde hij zijnen werkzamen en roemrijken loopbaan (§).

2o dat hij niet de zoon geweest is van een Schoolmeester, maar van een Predikant. Maar de overlevering is

(*) Ook zijn broeder, de Leidsche Professor, had tot eerste vrouw eene dochter van deffige Groninger familie. BÜCKELMAN, *Oratio*, p. 26.

(†) Instituut, 1845, 146.

(§) Instituut, 1845, 147.

verre van ongerijmd, daar de onmiddellijke opvolgers van JOHANNES RUSIUS in het Leeraarsambt te *Assen*, SAMUEL BRUNLEV en JOHANNES WASSENBERG, gelijktijdig met de schooldienst daar ter plaatse zijn belast geweest (*).

So dat zijne moeder niet FEMINA VAN KATWLJK genaamd was, maar EUPHEMIA, vrouwe van KETWICH. Men mag welligt aannemen, dat het Nederlandsche opschrift eene niet ongebruikelijke Latijnsche terminologie volgde; waarschijnlijker evenwel komt het mij voor, dat het Overijselsche *Femmetje* op de plaat door *Femina*, in de redevoe-ring door *Euphemia* is weêrgegeven.

Misschien ziet, na het doorloopen dezer korte mededeeling, de lezer nieuwsgierig naar eenig nader bericht uit aangaande de wapenfeiten en schriften van den vermaarden Veldheer. Hem verwijst ik gaarne naar de met uit-

---

(*) Toen rusius te *Assen* stond, was er nog geene plaatselijke school, en het is in het geheel niet ouwaarschijnlijk, dat de ijverige man zich ook met het onderwijs der jeugd zal hebben belast. Geen wonder, dat het te *Sauswert* opzien baarde, toen dáár als dorpsheer een aanzienlijk veldoverste verschoen, wiens vader op eene slechts 7 of 8 uur verwijderde plaats, als eenvondig leeraar gewoond had.

nemende zorg bewerkte bijdragen des Geschiedschrijvers
van Neêrlands Zeewezen : ik weet daarbij niets te
voegen.

